# ויגש

א. אויפן פסוק ובני שמעון גו' י, זאגט רש"י: „בן הכנענית — בן דינה שנבעלה לכנעני", אז „הכנענית" מיינט דאָ ניט כפשוטו, אן אשה כנענית, נאר דער פסוק מיינט דערמיט דינה'ן, און רופט זי אן „כנענית" דערפאר וואס „נבעלה לכנעני" [2] — און דערנאך איז רש"י מוסיף: „כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה".

אין דעם איז ניט מובן:

א) פאראוואס ברענגט רש"י פון פסוק אויך דעם וואָרט „בן (הכנענית)" — און אויך דערנאך אין זיין פירוש זאגט ער „בן (דינה כו')" — בשעת זיין פירוש האט ניט צו טאן לכאורה מיט „בן", נאר בלויז מיט „הכנענית"?

ב) פון וואַנען נעמט טאקע רש"י אט־דעם אויסטייטש, אז מיט „הכנענית" וועלט דאָ געמיינט בלויז „נבעלה לכנעני" און ניט כנענית ממש [3]?

ג) מצד איזה טעם איז נויטיק צו דערמאנען (אין פסוק) ביים ענין פון „ובני שמעון גו'", אז דינה „נבעלה לכנעני"

---

1) פרשתנו מו, יו"ד.

2) ואף שבשכם נאמר (וישלח לד, ב) „שכם בן חמור החוי" — הרי כל ז' האומות נקראים כנענים (רש"י בא יג, ה). וראה גם לעיל נח יו"ד, טו ואילך.

3) בגו"א כאן (וכ"ה בראב"ם): „שאין לומר כנענית ממש, אפשר כי אברהם צוה שלא יקח בנו מבנות הכנענים ויעקב מניח את שמעון ליקח כנענית, אלא בן דינה" (וראה להלן שיחה ב' לפ' ויחי, שזהו גם אחת ההוכחות של רש"י (וישב לו, לה) לפרש (בפירושו הראשון — העיקרי) כדעת ר"י ש„אחיות תאומות גולדו כו' ונשאום", ו(שם לח, ב) „כנעני — תגרא", כמבואר שם הערה 5, 34 — אבל ראה שם בשוה"ג להערה 34).

— אבל אינו מובן, שהרי הי' אפשר לפרש כאן „כנענית — תגרית" (וכמו שהקשה הרא"ם כאן. ומ"ש הרא"ם שההרכחה הוא ממ"ש „ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו" (כבב"ר פ"פ, יא) — (א) אינו נזכר כלל בפירש"י. (ב) באם דיוק רש"י הוא מ„ויקחו", הוצרך לפרש זה שם — בפ' וישלח).

גם אין לומר שמה שמפרש רש"י „בן דינה כו'" הוא לפי פירושו השני שבפ' וישב (לו, לה) „כנעניות היו" *, שלפי"ז קשה: מכיון שכולן היו בני כנעניות למה כתיב גבי שאול כנענית יותר מבכולן (ראה בגו"א וש"ח כאן. וראה גם רא"ם ויחי ג, יג) — ואדרבא — זהו היפך דרך הפשט לפרש שבכל אלה שהיו בני כנעניות — לא הוזכר זה, ודוקא שאול שהי' בן בתו של יעקב מכנהו „בן הכנענית" מפני שדינה נאנסה ע"י כנעני!

ונוסף לזה: ממ"ש רש"י (ויחי ג, יג) שיעקב צוה „אל ישא אחד מבניכם כו' שהם מבנות כנען" [והוציא את כל השבטים (לבד מנשה ואפרים), וכמפורש ברש"י שם „וקבע להם מקום ג' למזרח וכן לד' רוחות"], מוכח שגם שאול הי' בן כנענית.

ודוחק לומר, שמכיון שהוציא את שאר בני השבטים, הוציא משו"ז את כל בני בניו — גם את שאול (ושלה) [ושאני מנשה ואפרים ש„לי הם — בחשבון שאר בני" (ויחי מח, ה ופרש"י שם)], כי

(א) באם שאול (ושלה) לא היו מבנות כנען והיו ראויים לישא את ארונו — למה

---

*) וכמו שמצינו שלאחרי שרש"י מביא כמה פירושים באיזה ענין, מפרש הוא לפעמים אח"כ לפי פירוש אחד בלבד (ראה לקו"ש ח"ט ע' 3 הערה 18) — מפני שלשאר הפירושים אין הכתוב זקוק לביאור כי מובן הוא מעצמו וכיו"ב. וגם בענין זה עצמו — הפירוש „כנעני — תגרא" (וישב לח, ב) הוא רק אליבא דר"י, והפי' „שהם מבנות כנען" (ויחי ג, יג) הוא רק אליבא דר"נ (וכמבואר בארוכה להלן בשיחה ב' לפ' ויחי).

און וואָס צוליב דעם באַציכט איר דער פסוק מיטן נאָמען „כנענית" [4]?

ד) וואָס איז רש"י אויסן מיט זיין מוסיף זיין באַלד אויספירלעך די פאַסיר־רונג „כשהרגו את שכם וכו'"? ד. ה. וואָס איז דאָ שווער אין דעם פירוש „בן דינה שנבעלה לכנעני" וואָס אַ דאַנק דער הוספה וועלט דער פירוש פאַרשטאַנדיק און רעכט [5]?

ה) עפ"י דרך הפשט איז אחותו מן האם אסור אויך צו ב"נ [6], און וויבאַלד אַזוי איז קשה: ווי האָט שמעון געגומען

יוציאם (ואין סברא לומר שזהו בכדי שיהיו ג' לכל רוח),

(ב) מפשטות לשון רש"י „ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען" משמע שהטעם על כל „אחד מבניכם" הוא „שהם מבנות כנען", ומזה מובן שגם פרש"י „כנעני — תגרא" (וישב לח, ב) הוא רק אליבא דר"י, ודלא כמ"ש בגו"א שם (או שהוא גם אליבא דר"נ, אלא שמ"מ הי' גם כנעני ממש — כדלהלן בשיחה הנ"ל בשוה"ג הנ"ל).

4) ובפרט לפי מה שאמרו „בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב כו'" (ב"ב קכג, א). וכ"ה גם בפשטות (שלכן לא הוצרך רש"י לפרש (נח ז, ח) למה עיקם הכתוב שמונה אותיות. ומה שרש"י מביא (שם ו, ט) „ויש שדורשים אותו לגנאי" — נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ נח תשכ"ה. עיי"ש (נדפס לקמן ע' 280 ואילך)).

5) ופשוט שאין לומר שכוונת רש"י הוא לפרש איך שבן דינה הי' מבני שמעון — כי (נוסף על מה שזה מובן גם בלי פירושו) בכדי לפרש זאת, הי' מספיק שיאמר „ושמעון נשאה לאשה" (כברד"ק כאן).

6) רש"י וירא כ, יב.

בראי"ם כאן, שבפי' וירא מפרש רש"י אליבא דר"א (סנה' נח, א) ובפרשתנו אליבא דר"ע. אבל צע"ג איך אפ"ל שיטה זו בפרש"י עה"ת? ולכאורה פשוט שלא יסתור רש"י את עצמו ממקום אחד לשני, שהרי בן חמש למקרא שאין לו בהבנת החומש אלא פרש"י, לא יתקבל אצלו כלל שכתוב אחד סותר לשני! (ורק כשמביא במקום א' כמה פירו־שים, מפרש הוא לפעמים במקום אחר רק כפי פי' א' — כבשוה"ג להערה 3).

דינה'ן וואָס זי איז אחותו (אויך) מן האם [7]?

ב. די ערשטע צוויי אויבנגעזאָגטע שאלות — פאַרוואָס רש"י שטעלט בפי־רושו אויך דעם וואָרט „בן", און פון וואַנען איז משמע אַז „הכנענית" איז דינה — ווערן פאַרענטפערט אינע דורך דער צווייטער. ובהקדם — נאָך אַ קשיא: צוליב וואָס בכלל זאָגט דער פסוק „בן הכנענית"?

ביים רעכענען אין דער פרשה די אַלע בני השבטים, און אויך ביי די אַנדערע בני שמעון גופא, ווערט נאָר דערמאָנט דער נאָמען פון פאָטער. דאָקעגן ביי שאול'ן דערמאָנט דער פסוק אויך ווער ס'איז געווען זיין מוטער. פאַרוואָס די אַנדערשקייט[8]? די קשיא באַוואָרנט רש"י, אַז „בן הכנענית" מיינט „בן דינה" [9] — און דעריבער דערציילט דער פסוק ווער

7) ברע"ב כאן מביא גירסא „שישיאנה" (לאחר). אבל [נוסף שלפי"ז אינו מובן מדוע נמנה שאול בבני שמעון] כ"ה בכל הדפוסים ובכתבי יד ושל פרש"י (ובפרט שכ"ה גם ברד"ק כאן ובפרשת וישלח לד, כו. בטור הארוך ובמושב זקנים כאן. במ"כ לב"ר שם. ובכ"מ).

8) ועוד: מהו „הכנענית" (בה' הידיעה) — במה מפורסמת? — ולהפירוש „בן דינה" מובן, כי ידוע שנבעלה לכנעני.

9) ולדעת ר"נ שמפרש הכנענית ממש (ראה לעיל הערה 3) — יש לומר שהוא לפי שרק היא היתה ממשפחת כנען ממש [משא"כ שאר נשי השבטים היו משאר ז' האומות (ומ"ש רש"י „כנעניות היו" הוא לפי ש„כולן בכלל כנעני" — פרש"י בא יג, ה. וראה לעיל הערה 2)], ומכיון ש־עיקר תואר כנעני הוא רק לאחד מז' האומות (לך טו, כ־כא. וראה גם פרש"י בא שם) — אף ש„כולן בכלל כנעני" — שמזה עצמו משמע שהוא העיקר שבהם, לכן הי' נקרא „שאול בן הכנענית" (ע"ד פרש"י וישלח לו, ג: נקראת על שמו — וראה לעיל ע' 164, 168 ואילך ובהערות שם).

שאול'ס מוטער איז געווען, בכדי אים צו מיחס זיין צו יעקב'ן אויך דורך זיין מוטער[10].

עפי"ז וועדט אבער נאך מער ניט פארשטאנדיק וואס דער פסוק באצייכנט דינה'ן מיטן וואָרט "הכנענית": וויבאלד דער גאנצער טעם וואס ער דערמאנט דא שאול'ס מוטער איז בכדי צו דערציילן בשבחו פון זיין יחוס, אז אויך זיין מוטער איז געווען יעקב'ס א טאכטער, טא ווי שטימט דערמיט דער אויסדרוק "הכנענית" וואס דערציילט גאר גנותה של דינה ("שנבעלה לכנעני")?

איז דער ביאור אין דעם, אז דאס וואס דער פסוק רופט איר אן מיטן נאמען "כנענית" (און אזוי אויך וואס רש"י איז מוסיף "כשהרגו את שכם כו' ") איז דאס צוליב מסביר זיין ווי אזוי זי איז געווען מותר צו שמעון'ן[11], וכמשי"ת להלן סעיף ח' וט'.

ג. וועט מען עס פארשטיין בהקדים וואס רש"י זאגט אין א פריערדיקער סדרה[12] אז דאס וואס לבן האט געזאגט "בנותי בנותי — ב' פעמים" איז עס צוליב דעם וואס "אף בלהה חלפה בנותיו היו מפלגש". וואס אויך דארטן שטעלט זיך די קשיא: יעקב האט דאך אפגעהיט אלע תרי"ג מצוות[13], טא ווי האט ער געטומען בלהה און זלפה[14] וועלכע זיינען לכאורה געווען אסור צו אים מצד "ואשה אל אחותה לא תקח"[15] — סיי צוליב דעם וואס זיי זיינען געווען אחיות צו רחל ולאה, און הן מחמת דעם וואס זיי גופא (בלהה וזלפה) זיינען געווען אחיות איינע צו דער צווייטער?

מען קען ניט פארענטפערן[16], אז ווי־באלד "בנותיו היו מפלגש", דערפאר ווערן זיי ניט פאררעכנט ווי זיינע קינדער ובמילא ניט ווי אחיות[17] — און ווי ס'איז אויך מוכח פון לשון הפסוק[18] "וללבן שתי בנות" — וויל

א) אין פשטות דארף אויסקומען אז אויך בני פלגש האבן, בנוגע צום פאטער, דעם גדר היחס פון קינדער; און הגם אז זיי זיינען טאקע ניט געווי בדומה צו די קינדער פון א פארהיידאטער פרוי [וואס דערפאר שטייט "וללבן שתי בנות", און אויך ווען לבן האט זיי אנגערופן "בנותי" האט ער געזאגט "בנותי בנותי — ב' פעמים", אונטערשטרייכנדיק דער־מיט, אט־דעם חילוק צווישן רחל ולאה און בלהה וזלפה], פונדעסטוועגן לייגט זיך ניט אויפן שכל צו זאגן אז בנות פלגש האבן לחלוטין ניט דעם יחס פון

---

10) ולדעת ר"י שנשאו את התאומות (ראה לעיל הערה 3 שפירוש זה קאי אליבא דר"י) — אולי י"ל, שמכיון שזה דבר פשוט (לדעת ר"י) שהשבטים נשאו את התאומות (כמבואר לקמן ע' 269 ואילך), לא הוצרך הכתוב להדגיש זאת גבי שאר בני השבטים. ושאני שאול שנולד מדינה שהוזכרה (ובמה פעמים) בכתוב.

11) ראה גו"א כאן.

12) ויצא לא, ג.

13) פרש"י וישלח לב, ה.

14) מה שנשא יעקב את לאה ורחל — אף שהיו ב' אחיות — ראה לעיל ע' 141 ואילך.

15) אחרי יח, יח.

16) הכוונה בהשיחה, אינה אשר כוונת רש"י במ"ש "מפלגש" הוא לתרץ קושיא זו — כי גם בלא"ה הוצרך להוסיף "מפלגש" בכדי לבאר הטעם מה שאמר לבן "בנותי בנותי ב' פעמים" — כ"א, שעפ"י פרש"י מתורצת במילא גם קושיא זו.

17) ועפי"ז מובן בפשטות מ"ש רש"י (ויצא כט, יח) "ושמא תאמר אחליף ללאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה" — דלכאו', עדיין מקום לחשש שיחליף את שמה של זלפה (שהיתה הקטנה שבכולן (פרש"י שם ל, יו"ד)), ויקרא שמה רחל — כי כבר אמר לו בתך (ראה לבוש שם כט, יח).

18) ויצא כט, טז.

קינדער, און דערפאַר אויך ניט דעם גדר פון אחיות צווישן זיך און לגבי די אַנ־דערע טעכטער.

[אַ ראי׳ אויף דעם: דער פסוק[19] דערציילט „ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי גו׳". און אין פשטות איז דער טעם דערפון וואָס אברהם האָט געדאַרפט אַוועקשיקן די בני הפלגשים, (און דער פסוק איז מוסיף — ולכאורה מאי קמ״ל) בעודנו חי, וויל אלולי זאת וואָלטן אויך זיי געירש׳נט בנכסי אברהם — און דאָס באַווייזט, אַז זיי האָבן געַ־האָט אַ דין פון בנים און דערפאַר — באַרעכטיקט צו זיין יורשים[20]].

ב) פון רש״י׳ס לשון „בנותיו היו מפלגש" (ל׳ יחיד) איז משמע אַז ביידע בלהה און זלפה, זיינען געווען טעכטער פון דער זעלבער פלגש. און ד. ה. בכן, אַז זיי זיינען געווען אחיות מן האם (וויל אַנגענעמעניק אפילו אַז בנות פלגש זיינען אויסגעשלאָסן פון דער התייחסות וויַ קינדער און אחיות — איז דאָך אַזוי שייך צו זאָגן בלויז בנוגע צום פאָטער, אָבער ניט וועַן ס׳רעדט זיך בנוגע צו דער מוטער). בלייבט דאָך ווידער ניט רעכט: ווי האָט יעקב געַנומען שתי אחיות (מן האם)?

ד. וועט מען עס פאַרשטיין דורך מסביר זיין דעם פירוש פון „פלגש" ע״ד הפשט: דער וואָרט פלגש שטייט שוין אין די פריערדיקע סדרות צוויי מאָל, איין מאָל אין פ׳ וירא[21] און אַ צווייטן מאָל אין פ׳ חיי שרה[22]. געפינט מען דערביי אַן ענין תמוה: אין פ׳ וירא וואו „פלגש" ווערט דערמאָנט דעם ערשטן מאָל, איז רש״י ניט מפרש דעם אונטער־שיד צווישן „פלגש" און „אשה"; און ערשט ביים צווייטן מאָל אין פ׳ חי״ש, איז רש״י מפרש: „נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה". פאַרוואָס איז עס רש״י ניט מבאר פריער, ביים ערשטן מאָל?

דערפון זעט מען, אַז אין אַלגעמיין פאַדערט זיך ניט קיין באַזונדער אָפ־טייטש פון וואָרט „פלגש". אין פשטות מיינט דאָס: וועַן עמעצער האָט חתונה געהאַט מיט אַ שפחה, איז ניט האָבנדיק די חשיבות ווי זיין פרוי און בת־זוג[23], איז זי געוויפן געווארן „פלגש"[23] (דער־פאַר פאַרגליכט רש״י[24] (בני) פלגש צו (בני) שפחה — וויל פלגש איז אַ שפ־חה[25]). און דעריבער דאַרף רש״י ניט מפרש זיין דעם וואָרט אין פ׳ וירא. — עס איז פאַרשטאַנדיק פון דעם וואָס ער זאָגט אויף שפחה און פלגש — השוותה. משא״כ ביים וואָרט „הפלגשים" (ל׳ ר־בים[26]) אין פ׳ חי״ש, וואָס מיט אים ווערט געמיינט הגר [ניט נאָר וועַן אברהם האָט

19) חי״ש כה, ו.

20) ואין להקשות ממ״ש (וירא כא, יו״ד וראה פרש״י שם) „לא יירש בן האמה הזאת עם בני" [שלהיותו „בן האמה" — שהו״ע אחד עם בן פלגש (כדלהלן סעיף ד׳) — לכן „לא יירש"] — כי אדרבה: משם ראי׳ שגם בן אמה הוא יורש, אלא שלא יירש עם בני.

21) כב, כד.

22) כה, ו. ולהעיר מפרש״י לך טז, א.

23) ראה ראב״ע ח״ש כה, א: ופירוש פלגש שפחה.

24) וירא כב, כ.

25) ומ״ש רש״י שם: „וד׳ בני שפחות .. וד׳ בני פלגש" — אף שלפי מ״ש בפנים גם בלהה וזלפה היו פלגשים וגם ראומה היתה שפחה — כי כ״ה לשון הכתוב בכל אחת.

26) שעיקר הפירוש (ובפרט ע״ד הפשט) הוא כהקרי (ובנדו״ד, הרי גם לפי הכתיב, ממ״ש הפלגשים (בתוספת מ״ם) מוכרח שה־כוונה לב׳ פילגשים — ראה מפרשי רש״י כאן).

ולכן הוצרך רש״י להוסיף „היא הגר היא

איר געגומען דעם ערשטן מאל[27] בעת זי איז געווען א שפחה[28], נאר אויך] ווען „ויוסף אברהם גו' ושמה קטורה"[29], וואס דאן איז שוין „קטורה זו הגר" ניט גע־ווען קיין שפחה[30] (ווי עס שטייט אין א

---

קטורה" — כי בזה בא לבאר* הפלגשים לשון רבים: מכיון שנשאה ב' פעמים — כשהי' שמה הגר וכשנקראת קטורה — ה"ז כאילו היו שתי פלגשים (ראה לבוש האורה כאן. יפ"ת לב"ר פס"א, ד. וראה להלן הערה 32).

27) כי פשוט (ע"ד הפשט) שב„בני הפ־לגשים" (ל' רבים) נכללים גם בני הגר (ודלא כבאוה"ח ובאר מ"ח כאן), שהרי אין רמז בכתוב ובפרש"י לחלק ביניהם. ואדרבא — בישמעאל מפורש בקרא שלא יירש עם יצחק. וראה גם סנה' צא, סע"א: באו בני ישמעאל .. ולבני הפלגשים כו'.

28) ובמילא היתה פלגש (כמושג פלגש בכ"מ).

בב"ר פמ"ה, ג: לאשה ולא לפלגש (וראה גם רמב"ן לך טז, ב. וצ"ע שסותר את עצמו בפ' ח"ש כה, ו). והיינו ששרה שחררה את הגר (ובכמ"כ בב"ר שם: שתהא גבירה כמוה). אבל עפ"י דרך הפשט — ממה שנקראת שפחה גם אח"כ (לך טז, ה ואילך), ועד שאמר לה המלאך „שובי אל גברתך והתעני תחתי גו'", וישמעאל נקרא בן האמה (וירא כא, יז"ד. וראה לעיל הערה 20), מוכח שלא נשתחררה עדיין. ומ"ש (לך שם, ג) „לאשה" — ראה להלן הערה 31.

29) ח"ש כה, א.

30) ראה עד"ז במ"ח ח"ש שם. נחל קדומים שם.

בבמ"ח שם „ויקח אשה — אשה ממש", ובנחל קדומים שם (ומפרש כן ברש"י) „דעד

---

*) אבל אין לומר שכוונתו בזה לבאר מ"ש לפנ"ז „שלא היתה אלא פלגש אחת" (דלכאורה יוקשה: מהמשך הכתובים („ויקח ...קטורה ותלד לו גו' ולבני הפלגשים גו'") משמע שבני הפלגשים הם בני קטורה, והרי גם הגר היתה פלגש (ראה להלן הערות 28; 30) — ולכן מפרש „היא הגר היא קטורה") — כי כבר לעיל (כה, א) כתב „קטורה זו הגר", ואינו צריך לפרש זה עוה"פ.

פריערדיקן פסוק[31] „וישלחה"), מוז רש"י זיך אפשטעלן און איינלערנען אז „הפלג־שם" דא מיינט „בלא כתובה" — ניט ווי דער פירוש השטוט אומעטום[32].

(דערמיט ווערט אויך פארשטאנדיק וואס צו זיין דאזיקן פירוש ברענגט רש"י

---

עתה היתה פלגש ועתה אשה בכתובה". אבל ממ"ש הפלגשים ל' רבים, משמע כבפנים. וכ"ה בזח"א קלג, ב: פלגש בקדמיתא ופלגש השתא.

31) וירא כא, יד.

אבל אין לומר שהוכחת רש"י הוא ממ"ש (ח"ש כה, א) ויקח אשה (כברמב"ן (כה, ו) ובמ"ח (כה, א)) — כי [נוסף על מה שגם גבי הגר נאמר (לך טז, ג) „לאשה" (וצ"ע ברמב"ן ובמ"ח מה שמחלקים בין הגר לקטורה)] גדולה מזו מצינו, אשר גם שפחה כנענית שמוסר הרב לעבדו העברי בכדי להוליד ממנה עבדים (שבפשטות אינה פלגשו אפילו) — וגם לאחרי מ"ת — נק־ראת בכתוב אשה (ראה פרש"י משפטים כא, ד).

32) ועפי"ז יובן גם מה שהפירוש „נשים בכתובה ופלגשים בלא כתובה" כותב רש"י (א) באותו הדיבור עם הפירוש „חסר כתיב כו' היא קטורה" (אף שדרכו בכל מקום שכשמפרש ב' ענינים שונים באותם התיבות, מעתיק הוא עוה"פ התיבות שבפסוק להדגיש שהוא דיבור חדש (בראשית א, א. א, ב. ובכ"מ)), (ב) לאחרי הפירוש „חסר כתיב כו'" (אף שלכאו' הוצרך לפרש תחלה תיבת „הפלגשים" עצמה, ורק לאח"ז לפרש הטעם מה ש„חסר כתיב" שהוא רק דיוק פרטי, ובפרט ש„חסר כתיב" אינה קושיא כ"כ ע"ד הפשט (ראה לעיל ע' 17 ובהערה 15))

— כי מצד הקרי של תיבת הפלגשים (ל' רבים), הי' מוכרח לפרש שקאי (לא על (הגר ו)קטורה — שהרי „קטורה זו הגר" (פרש"י לפנ"ז — כה, א) ואינן אלא אחת, כ"א) על פלגשים אחרים [והי' מוכרח לדחוק אשר (א) היו לאברהם עוד פלגשים שלא נזכרו שמותיהן בכתוב (כבזח"א קלג, ריש ע"ב). או (ב) שהכוונה ב„הפלגשים" הוא לפלגשי ביתו (כפי' הרד"ק)], ואז הי' אפשר לפרש ש„פלגשים" כאן הוא בכל מקום.

אַ ראי׳ פון דעם וואָס די גמרא אין סנהדרין[32] זאָגט וועגן „פלגשים דדוד״ — כאָטש אז דער ל׳ פלגש וועלט דער־מאָגט כמה וכמה פעמים אין תנ״ך[33] נאָך פאַר אָט־דעם סיפור פון דוד׳ן — וויל די פלגשים אין די אלע פריערדיקע ער־טער זיינען (אַדער — מען קען זאָגן אַז זיי זיינען) לגמרי ניט „אשה״, און ניט בלויז „בלא כתובה״).

און לויט דעם איז מובן בנוגע לענין־נען, אַז בלהה וזלפה, וואָס „בנותיו היו מפלגש״, זיינען געווען טעכטער פון אַ שפחה [וואָרום מיטן ל׳ „פלגש״ בשייכות צו דער מוטער פון בלהה וזלפה בפרש״י וועלט דאָך זיכער געמיינט פלגש ווי אומעטום[34] ] — און וויבאַלד אַזוי,

ורק לאחרי שמפרש „היא קטורה״, מוכרח לפרש „פלגשים בלא כתובה״, כי בעת שלקח את קטורה היתה כבר משוחררת.

גם יש לומר, ש„נשים בכתובה כו׳ ״ הוא המשך הביאור על הפלגשים ל׳ רבים (ראה לעיל הערה 26) : התחלת הביאור הוא „היא הגר היא קטורה״ (כבהערה הנ״ל). אלא שעדיין אינו גלאַטיק שהרי סוכ״ס היא רק פלגש אחת, ועל זה ממשיך : „נשים בכתובה כו׳״, שהמושג „פלגש״ בקטורה שונה מ„פלגש״ דהגר.

33) כא, א. וראה מפרשי רש״י כאן. — ולהעיר משו״ת צ״צ תאה״ע סקל״ח.

34) וישלח לה, כב. לו, יב. שופטים ח, לא. קאַפּיטל יט׳ וכ׳.

35) ואף ש„פלגש״ הוא מושג בנוגע לאופן האישות (כמובן גם ע״ד הפשט מזה שלא נמצא בכתוב אלא בקשר לזכר ולנישואין (כמו ס״פ וירא ; וישלח לה, כב ועוד). וגם בראב״ע שבהערה 23 יל״פ כן), ולכאורה גם ע״ד הפשט — אף בת תורין אפשר לישא בתור פלגש* (וכמו „ותמנע היתה פלגש״ (וישלח לו, יב) אף שבת אלופים היתה (רש״י שם) ולא מצינו ברש״י שנעשית אח״כ לשפחה),

מ״מ מובן שפלגש סתם היתה שפחה

(שלכן כתב רש״י ס״פ וירא „השותה כו׳ ״, כנ״ל בפנים), כי לא נשאו לפלגשים רק נשים שאין להן חשיבות. (ומה שגם תמנע היתה פלגש — אף שהיתה בת אלופים — הוא לפי שהיתה ממזרת, כדפירש״י וישלח שם**).

נוסף לזה : בנוגע פלגשו של לבן, מובן שהיתה שפחה. כי מכיון שבנותי׳ היו שפחות לבן (ויצא כט, כד. כט), בהכרח לומר שהיו כן מעת לידתן

[כי לא מצינו (ואדרבה, זהו היפך הטבע) שאב יהפך את בתו קטנה בת תורין לשפחתו. ובפרט שגם בלאו הכי היו עושות את עבו־דתו של לבן, וכמו רחל, שעם היותה בת תורין היתה רועה את צאנו],

ועכצ״ל שזהו לפי שנולדו מן השפחה. וראה לקמן הערה 54.

36) תולדות כז, לו״ז.

37) שם, לו.

*) וכפשטות לשון רש״י דהחילוק (תמיד) בין נשים לפילגשים הוא רק בנוגע לכתובה.

**) ועפי״ז יומתק (א) המשך פירש״י „ובדברי הימים כו׳ ״ למ״ש לפנ״ז, (ב) של־אחרי שכותב „ויצאה תמנע מביניהם״ מוסיף (עוה״פ) „וכשגדלה נעשית פלגשו״ — דלכ־אורה מיותר

— כי הוקשה לו לרש״י : מכיון שבת אלופים היתה למה נשאה רק בתור פלגש ? וע״ז מתרץ : ובדברי הימים כו׳ ויצאה תמנע מביניהם (ולכן) וכשגדלה נעשית פלגשו.

צו קינדער — אויך די קינדער פונעם עבד האבן ניט צו אים די געהעריקייט ווי קינדער צו זייער פאטער, נאר זיי באלאנגען צום אדון — כאילו זיי וואלטן געווען דעם אדון'ס קינדער.

נאך קלערער געפינט מען דאס אין אן אנדער פסוק[38]: בשעת בלהה האט יעקב'ס בוירן א זון צו יעקב'ן, האט רחל ווען אים געזאגט „ויתן לי בן", אז דער אויבערשטער האט איר (רחל'ן) געגעבן א זון. והטעם מובן[39]: אזוי ווי בלהה איז געווען שפחת רחל, האט אויך דער זון אירער ניט געהערט צו איר, נאר צו רחל'ן[40].

אם כן איז די זעלבע זאך אויך בנוגע צו בלהה וזלפה גופא: וויבאלד זיי זיינען געבוירן געווארן פון א שפחה, האבן זיי ניט געהאט קיין דין פון קינדער צו זייער מוטער, ובמילא אויך ניט קיין דין פון אחיות צווישן זיך.

ו. דאס אלץ איז מסביר בלויז אויף צד — וואס זיי זיינען ניט קיין אחיות מן האם, ווייל זייער מוטער איז געווען

38) ויצא ל, ו.

39) אין לומר שכוונתה ב„ויתן לי בן" הוא שתגדלהו כבנה (כפרש"י לפני זה (ל, ג) שאמרה „ואנא ארבי") וע"ד פרש"י וישב (לז, יו"ד) „שגדלתו כאמו" — כי אדרבה: מפרש"י וישב שם מוכרח שהמגדל את בן חבירו אינו נקרא אביו או אמו (כ"א שיש לו איזה התדמות לאב ואם), דאל"כ מדוע לא ידע יעקב „שהדברים מגיעין לבלהה". (וראה לקו"ש חכ"ג (ע' 8 ואילך) בביאור פרש"י במדבר ג, א).

40) ומה שאמרה „ויתן לי בן" אף שהי' רק רכושה וקנין כספה — כי מכיון שכל לידתו הי' ע"י אמירתה ונתינתה (ויצא ל, ג"ד), נחשב הוא כבנה. (אלא שמובן, שבאם הי' נחשב לבנה של בלהה, אין שייך שתאמר רחל „ויתן לי בן" — אף שכל לידתו הי' על ידה).

א שפחה. — פארוואס האבן זיי אבער ניט געהייסן קיין אחיות מן האב?

לכאורה וואלט מען דערויף געקענט ענטפערן — און אויך מחמת דעם זעלבן טעם: ס'איז דאך דא דער כלל[41] אז „אין אישות לשפחה" — און וויבאלד בנוגע שפחת לבן איז ניט געווען קיין אישות, איז שוין אויך בנוגע בנותי' ניט געווען קיין יחס פון בנות לבן; זיינען זיי ניט געווען קיין אחיות אויך מן האב, ווי רש"י זאגט אויף „ערות בת אשת אביך — שאינו חייב על אחותו משפחה"[42].

אבער דער תירוץ האלט ניט אויס:

א) מצד דעם פסוק „ערות אחותך"[43], וואלט מען בפשטות אנגענומען אז אויך אויף אחותו משפחה איז דא דער חיוב. וואס דערפאר דארף מען האבן א ספע־ציעלן לימוד פון „ערות בת אשת אביך" אז „אינו חייב על אחותו משפחה". איז דאך דערפון געדרונגען, אז ביי אלע אנדערע עריות וואס זיינען פארבונדן מיט אחיות — ובכללם אויך „ואשה אל אחותה גו'" — זיינען אסור אויך אחיות מן השפחה[44].

ב) דער כלל פון „אין אישות לשפחה" איז נתחדש געווארן נאך מ"ת, אבער פאר מ"ת איז אויך לגבי שפחה געווען שייך דער ענין פון אישות (באופן דפלגש)

[און דערמיט וועלן פארענטפערט ב־פשטות וואס אברהם האט געטומען א

41) ראה רש"י אחרי יח, יא. טו.

42) שם יח, יא.

43) שם, ט.

44) ופשוט שאין לומר שלאחרי שגילה הכתוב גבי „אחותך" כ"ה בכל העריות — דא"כ „אשת בנך היא" (שם, טו. וראה פרש"י שם) מיותר.

שפחה (הגר"ן [45]) און אויך וואָס יעקב האָט געזומען שפחות (בלהה וזלפה [46]) — ווייל דער טעם פון „לא יסב גברא מבני ישראל אתתא אמתא" איז צוליב דעם וואָס נאָך מ"ת „נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילות זנות, שאין קדושין תופסין לו בה" [47] — אָבער פאַר מ"ת, וועָן ס'איז יע געווען אישות לשפחה [48] (באופן דפלגש עכ"פ), איז ניט געווען שייך דער איסור];

און וויבאַלד אַזוי, הייסט עס דאָך אַז פאַר מ"ת האָט אויך אַ שוועסטער וואָס איז געבאָרן געוואָרן פון אַ שפחה, געהאַט דעם דין פון אַ שוועסטער — אפילו בנוגע דעם איסור „אחותך בת אשת אביך".

ז. דער ביאור אין דעם וועט קלאָר ווערן, אַז מען וועט פאַרשטיין דעם טעם פאַרוואָס די קינדער פון אַן עבד[49] ווערן ניט פאַרערבנט ווי זיינע אייגענע. לכאו', זאָל טאַקע זיין אַז דערפאַר וואָס אַן עבד איז אינגאַנצן קנוי לרבו, איז ניט שייך אַז ער זאָל פאַרמאָגן עפעס אַ זאָך וואָס זאָל הייסן אַז די זאָך איז זיינע [ביז אַז אין מפרשים [50] ווערט דערקלערט אַז „מה שקנה עבד קנה רבו", מיינט ניט אַז דער עבד איז קונה די זאָך פאַר זיך און דורך אים ווערט עס נקנה לרבו, נאָר אַז מלכתחילה איז קונה רבו] —

אָבער אַזוי איז פאָסיק צו זאָגן, לכאו', בלויז בנוגע צו פאַרמעגנס אד"ג, זאָכן אויף וועלכע עס לייגט זיך דער ענין פון „קנה". בשעת ס'האָנדלט זיך אָבער וועגן קינדער, האָט מען דאָך ניט צו טאָן מיט זאָכן וואָס ווערן נקנה, נאָר זיי זיינען בטבע פאַרבונדן מיטן עצם מציאות פון די עלטערן — טאָ פאַרוואָס זאָלן די קינדער פונעם עבד ניט באַטראַכט ווערן ווי זיינע קינדער?

האָט מען דערפון אַ באַוויים, אַז אַזוי ווייט איז אַן עבד קנוי לרבו, אַז אַזוי שטאַרק איז דער קנין, ביז אַז דער עבד איז כלל ניט קיין מציאות לעצמו, זיין גאַנצער וועזן איז — רכוש פון דעם אדון. ובלשון הכתוב [51]: „כספו הוא". און דעריבער איז ניט שייך אַז אַן עבד צי אַ שפחה זאָלן צו זייערע קינדער האָבן אַ שייכות און אַ דין פון אַ פאָטער צי אַ מוטער [52] — וואָרום דערמיט וואָלטן זיי

---

45) ראה לעיל הערה 26 שלא שחררה מקודם.

46) וגם הן לא נשתחררו קודם שנשאן יעקב — שהרי גם לאחרי נשואיהן (וגם לאחרי שילדו בן שני ליעקב) נקראות שפחות (ויצא ל, ז. יב), ועד שהכתוב מדגיש כמה פעמים שלא היו דומות לנשיו (וישלח לב, כג. לג, א ואילך). ועפי"ז מובן גם בפשטות מ"ש (לה, כב) בלהה פלגש אביו. ובפרט בפרש"י שם — שפחת אחות אמי.

47) פרש"י תצא כג, יח.

48) ואף שברש"י שם: „שהרי הוקשו לחמור שנאמר שבו לכם פה עם החמור", ופסוק זה נאמר לפני מ"ת (וירא כב, ה) — בהכרח לומר שהוכחתו של רש"י מפסוק זה הוא רק שהוקשו לחמור, אבל לא על ענין „שאין קדושין (במובן — אישות) תופסין כו'" — שהרי אברהם נשא הגר, ויעקב — בלהה וזלפה כנ"ל. ועכצ"ל שהדיוק הוא „קידושין" — כלי רש"י „שאין קדושין תופסין לו בה" (וקודם מ"ת לא מצינו קדושין) ומפרש רש"י הטעם (המקור) ע"ז „שהרי הוקשו לחמור" (אפילו קודם מ"ת ועאכו"כ — לאחרי מ"ת).

49) ועד"ז בשפחה.

50) רשב"א קדושין כג, ב.

51) משפטים כא, כא. ולהעיר מנזיר סב, ב. פיה"מ להרמב"ם גיטין פ"א מ"ו. צפע"נ מהד"ת (ע' 84) ולמגלת אסתר בסופו.

52) אבל פשוט שגם בגלות מצרים היו דיני עריות (האסורות לבני נח) — אף שהיו עבדים לפרעה (פרש"י יתרו כ, ב) — כי [נוסף על ששבט לוי לא נשתעבד (פרש"י

געווען אַ מציאות פאַר זיך[53].

אַזוי אַרום וועט ווערן פאַרשטאַנדיק פאַרוואָס בלהה וזלפה האָבן ניט געהאַט קיין דין פון אחיות, אויך ניט מן האב: ווייל אַלס קינדער פון אַ שפחה[54] האָבן זיי ניט געהאַט קיין שום יחס משפחתי צו פאַטער אדער מוטער; זייער גאַנצער מציאות איז געווען: כספו של לבן און דערנאָך — פון רחל ולאה[55].

---

שמות ה, ד) וכל הנשים לא נשתעבדו (פרש"י ויקהל לה, ח)] הענין ד"עבדים לפרעה" הוא רק מס* (ויגש מז, כה. וראה ויחי (מט, טו) שופטים (כ, יא)).

53) להעיר מפרש"י בהר (כו, א), שאפילו בישראל הנמכר לעו"כ [אף אשר (א) מלכת־חילה אינו נקנה לצמיתות ורק עד שנת היובל, (ב) גם קודם לזה — מצוה לגאול אותו, (ג) "לא תבא עליו בעקיפין (רק) מפני חה"ש" (רש"י בהר כה, מח)] ישנו ס"ד בתורה "הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו כו'" (ראה בארוכה שיחת ש"פ בהר תשכ"ה (ולקו"ש ח"ז ע' 177 ואילך). ולהעיר גם מזח"ג קח, א.

54) מה שנאמר בהשיחה "אַלס קינדער פון אַ שפחה" — אף שלכאורה נוגע רק שהיו שפחות בעת שיעקב נשא אותן, והרי מה שהיו שפחות אז מפורש בכתוב (ל, ד. ט) "ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה"; "ותקח את זלפה שפחתה ותתן אותה ליעקב לאשה" (וראה לעיל הערה 46 שמפורש בכתוב שגם לאחרי נשואיהן היו שפחות*)

---

*) דאל"כ, אינו מובן כלל מ"ש (שמות א, יא) וישימו עליו שרי מסים — שהרי העבד כולו הוא של האדון? ולהעיר (ע"ד המדרש, עמ"פ) מדרז"ל בפרק — בפה רך (תנחומא בהעלתך. וראה סוטה יא, רע"ב (בפרש"י) ושם ע"א עה"פ למען ענותו) ז. א. שלא לקחום לעבדות.

*) שלכן אין הכרח לומר "אַלס קינדער פון אַ שפחה", מפני שבאם היו מקודם בנות חורין ונחשבו לאחיות, יש לומר שבעת שנשתחררו חזרו שוב לאחיות (ראה להלן סעיף ט') והוצרך יעקב לפרוש מהן.

ונוסף לזה: אפילו באם היו משחרר אותן לאחרי נשואיהן, לא הוצרך (או שגם אסור) לפרוש מהן (באם לא היו אחיות בעת הניסואין והקיחה): א) האיסור ד"לצרור" הוא כמפורש בכתוב "ואשה אל אחותה לא תקח". (ואפילו את"ל דע"ד הפשט אין לדייק בל'

---

— כי באם מקודם היו בנות חורין והיו נחשבות לאחיות, היו אסורות משום אחות אשתו גם לאחרי שנעשו שפחות [אף שבנוגע לשאר עריות, ע"י עבדות, מתבטלת קרבה הקודמת (כדלהלן סעיף ח' גבי דינה)], כי מכיון שהאיסור דאחות אשתו הוא מהטעם ד"לצרור" — מניעת האהבה טבעית שבין אחיות (ראה לעיל ע' 145), הרי באם הי' זמן שהיו בנות חורין והתנהגו כאחיות ונתגדלו כן, אין סברא לומר שכשנעשו שפחות נתבטל הטבע.

55) ושאני "בני הפלגשים אשר לאברהם" וכן ישמעאל, שהי' להם דין יורשים (ראה לעיל סעיף ג' ובהערה 20) — כי אף שהיו בני שפחות, לא היו (כספו) עבדים*.

וכ"ה גם בנוגע בני השפחות דיעקב, אשר "מזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים" הוא בכלל "דבתם רעה" (וישב לז, ב ובפרש"י) — אף שגם הכתוב קוראם כו"כ פעמים "בני השפחות" [ועד שאינם חשובים כמו בני לאה ורחל (וישלח לג, ב. פירש"י ויקהל לה, לד)] — לא היו עבדים.

---

הכתוב שבאם הקיחה בהיתר — מותרת גם אח"כ, והרי לא הביא רש"י דיוק זה בפי' עה"ת. עוד טעם, ועיקר) ב) הפרישה (עינוי — רש"י לעיל לא, נ) והגירושין (מבלי אשמת האשה וכ"ו"ב ונגד רצונה) — ה"ז מצער את האשה, דבר האסור לב"נ ואינו נדחה מפני ההידור וחומרא דקיימו כל התורה עד שלא ניתנה (ראה לעיל ע' 145 ואילך; ע' 186 הערה 17).

*) ואין להקשות ממ"ש (וירא כב, ה) "ויאמר אברהם אל נעריו (ישמעאל ואליעזר — רש"י שם, ג) שבו לכם פה עם החמור", שמזה (אשר (א) משוה שניהם (ישמעאל ואליעזר), (ב) קראם בשם "נעריו" (ראה רש"י לך יד, כד), (ג) הוקשו לחמור (ראה רש"י תצא כג, יח)) מוכח שגם ישמעאל הי' עבד — כי גם בלאו הכי קשה: הרי הי' במדבר פארן (וירא כא, כא) שהוא רחוק מאד מחברון (בהעלתך י, יב)? ועל כרחך

ח. עפ"י כל הנ"ל וועט מען אויך פאַרשטיין ווי אַזוי האָט שמעון געמעגט נעמען דינה'ן:

אויף "וישב ממנו שבי"[56] זאָגט רש"י: "אינה אלא שפחה אחת". לכאורה, פון וואַנען נעמט רש"י צו זאָגן אַז די גע־פאַנגענע איז געווען אַ שפחה אין ניט סתם אַ פרוי וואָס מען האָט געפאַנגען? נאָר דער פירוש איז: ס'איז קיין חילוק ניט וואָס זי איז געווען, אפילו סתם אַ פרוי, איז דער אַריינפאַלן אין שבי, האָט זי געמאַכט אַ שפחה.

פון דעם איז מובן בנוגע צו דינה'ן: דורך דעם וואָס "ויקח אותה"[57], דורך דעם וואָס שכם בן נשיא הארץ, והוא נכבד מכל בית אביו[58], האָט זי געגומען איבערגעוואַלד — הגם אַז ער האָט זי געצוואונגען ניט ווי אַ שפחה צו דער אַרבעט, וויבאַלד אַז ער האָט זי אַבער אַזוי פאַרשקלאַפט ביז צו "נבעלה לכנע־ני" [וואָס דאָס רירט דאָך אַן מער ווי אַרבעט־שקלאַפעריי] — איז זי געווארן אויס מציאות לעצמה; זי איז געווארן אַ טייל פון דעם. וואָס באַלאַנגט צו שכם, און זי האָט באַקומען דעם תואר "כנע־נית"[59], ובמילא האָט זי ניט געהאַט קיין דין פון אחות צו קיינעם ניט, אויך ניט לשמעון.

און דערפאַר זאָגט דער פסוק "בן הכנענית" — ניט בכדי צו דערציילן בגנותה ח"ו, נאָר אדרבה: בכדי צו מס־ביר זיין אַז זי איז געווען מותר צו שמעון'ען.

ט. קען מען דאָך אַבער נאָך אַלץ פרעגן: ביים געבוירן ווערן איז דאָך דינה געווען אַ בת־חורין און די גאַנצע צייט וואָס פאַר "ויקח אותה" האָט זי אויף זיך געהאַט דעם דין פון קרובה'שאַפט צו איר משפחה, איז נאָכן באַפרייט ווערן פון שעבודה לשכם קען מען זאָגן אַז דער שינוי איז נאָר וואָס זי ווערט פריי, מען קען אַבער אויך זאָגן אַז זי באַקומט צוריק דעם פריערדיקן גדר, ובמילא אויך — אחותו של שמעון?

אויף דאָס צו פאַרענטפערן איז רש"י מוסיף: "כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שיש־אנה" — וויבאַלד אַז דינה אַליין האָט איר אַרויסגיין פון שכם'ס רשות תולה געווען על מנת שישאנה און אויב ניט — גייט זי ניט אַרויס, איז דאָך מובן אַז איר פריי ווערן האָט זיך אויפגעטאָן אויף אַזאַ אופן אַז זי זאָל פאַרבלייבן אַ "כנענית" און זיין מותר להנשא לשמעון.

---

56) חקת כא, א. (ולהעיר מפרש"י בא יב, כט).

57) וישלח לד, ב. ולהעיר מהלשון "ויקחו את לוט" (לך יד, יב) שהכוונה שם הוא שנשבה (ראה שם, יד).

58) וישלח לד, יט.

---

צ"ל, שלאח"ז חזר ממדבר פארן אל אברהם ונעשה נערו (עבדו).

(אלא שלאח"ז שוב לא הי' עבד (ראה רש"י ס"פ ח"ש: "ישכון". ויש לומר ששח־רורם מפורש בכתוב "וישלחם" (כה, ו). וכנ"ל סעיף ד' בענין "וישלחה" דהגר).

ועד אשר בניו היו נשיאים (כה, טז) — וע"ד שחזרו להר פארן (פרש"י ברכה לג, ב) שע"ד הפשט הוא במדבר פארן (שמזה פשוט לרש"י — דבפ' ברכה — שבבני ישמעאל מדבר (וכבתנחומא שם. וראה רש"י ע"ז ב, סע"ב) — ועד שלא הוזקק לפרש ראיתו).

59) ועפ"ז מתורצת התמי' וכי אשה שנב־עלה באונס לכנעני — כנענית היא. ולהעיר מל' הכתוב ג' פעמים בנוגע לשלומית (אמור כד, י"א). ובפרט שקטנה הייתה וברשות אבי' היא (להעיר מחיי שרה כד, נד"נ בפרש"י) —

(אף שבדוחק י"ל שרק קורין לה כן, ע"ש המאורע). אלא ששאני האופן ד"דינה שנבעלה לכנעני".

יו"ד. פון יעדער ענין אין תורה קען מען אן מ'דארף ארויסנעמען א הוראה אין עבודת ה', ובפרט אז אין פרש"י איז דאך פאראן אויך "ייחה של תורה"[60], איז מובן אז אויך פון ענין הנ"ל — אז דאס וואס דער עבד איז קנוי לרבו איז עס ניט בלויז בשייכות צו זיין פארמעגן, נאר אויך בנוגע צו זיין עצם מציאות — איז פאראן א הוראה אויף וויפל א איד, אויף ועמען ס'שטייט "עבדי הם" אין "כי לי בני ישראל עבדים"[61], דארף זיין משועבד צום אויבערשטן.

און אין דעם באשטייט די מעלה וואס איז פאראן אין "עבד" לגבי "בן"[62] [וואס דעם תואר "בנים" האבן אידן גע־האט אויך פאר יציאת מצרים[63], אבער דער תואר "עבדים" איז נתחדש געווארן ערשט ביי יציאת מצרים[64]] וואס בשעת א איד איז מקיים דעם אויבער־שטנס רצון מצד אהבה, אזוי ווי א בן וואס דערפילט דעם רצון פון זיין פאטער מחמת דער גרויסער ליבשאפט וואס ער האט צו אים — איז דא אריינגעמישט אויך דער הרגש פון זיין אייגענע מצי־אות; דאגענען וועגן ער דינט דעם אויבערשטן מצד קבלת עול, ווי אן עבד דינט זיין אדון — דאן איז זיין עבודה ריין פון יעדער הרגש מציאותו (וויבאלד זיין גאנצער וועזן איז בלויז "כספו של האדון"); דא פילט זיך נאר מציאות האדון, דער מלך מלכי המלכים הקב"ה.

און דאס גופא וואס דורך קבלת עול ווערט ער אויס מציאות, היובט עס אים אויף און ער ווערט פאראייניקט מיטן מלך — ווי רש"י[65] זאגט: "עבד מלך מלך" — אז ער ווערט דער בעה"ב, דער מלך אויף דער גאנצער וועלט, דורך ועמען ס'ווערט נתגלה אומעטום די מלו־כה פון אויבערשטן, ביז צו "ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה"[66].

(משיחות ש"פ מקץ וש"פ וארא תשכ"ח)

---

60) היום יום ע' כד.

61) בהר כה, מב. נה.

62) ראה תניא פמ"א. ובארוכה — ד"ה ומקנה רב תרס"ו ובהמאמרים שלאחריו.

63) כמ"ש (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל. (וראה לקו"ש ח"ט ע' 41 ובהערות לשם. חי"א ע' 2 ואילך).

64) וכמ"ש בבהר שם (הטעם על "עבדי הם") "אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים".

ועפי"ז יומתק מה שהוראה זו רמז הכתוב ב"ובני שמעון גו' ושאול בן הכנענית" ששלשתם נמנו ב"הבאים מצרימה", ושמעון הוא האומר הנה בעל החלומות גו' (רש"י מקץ מב, כד) — אמירה שנסתיימה בירידה למצרים — כי הירידה למצרים שעל ידה דוקא הי' אפשר להיות "אשר הוצאתי גו'" (ובפרט לפי מ"ש הראב"ע שם כה, מב: וטעם כי עבדי הם כי אני קניתים מבית עבדים — אף שעבדות בנ"י שם הי' רק בנוגע למסים וכו' כנ"ל), היתה התחלת ההכנה ל"עבדי הם".

65) לך טו, יח. דברים א, ז.

66) נוסח התפלה דר"ה.